Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Göknycklar i Skåne 2024–2025

Retirerat till naturreservat

Gunnar Svensson & Kjell-Arne Olsson

Figur 1. Naturbetesmarken vid Mosslunda i Vä sn är en rik lokal för Mossnycklar. Foto: Torgny Roosvall.

Göknycklar *Anacamptis morio* (tidigare *Orchis morio*) är en lågvuxen, 8–30 cm, hög orkidé med basala slidformade ofläckade 3–6 cm långa blad. Den blommar i maj–juni med purpur–vitfärgade blommor i ett kort cylindriskt ax. De övre kalkbladen bildar en hjälm med tydligt gröna nerver, som ansett gycklarliknande, varför växten även kallats narrnycklar. Sporren är kort, grov, urnypt i toppen och saknar nektar, men pollineras ändå av humlor och bin, troligen på grund av en söt doft från blommorna. Göknycklar växer på kalkrik gräs- och ängsmark (Nilsson, 1980) (Birkedal, 2020). Den är fridlyst men ej nationellt rödlistad (SLU Artdatabanken 2025).

Utbredning och historik

I Sverige förekommer göknycklar sällsynt i Skåne, Blekinge samt på Öland och Gotland. Inom Norden växer den dessutom i östra Danmark. Därutöver finns den sparsamt i Mellan-Sydeuropa samt i Mellanöstern. Linné nämner inte göknycklar från sin skånska resa 1749 (Linnaeus 1751), men Wahlenberg skriver i sin skånska resa 1822 att apotekare Dillén hade förevisat honom insamlade *Orchis morio* såsom nog allmän (Johanssom 2022). Lilja beskriver 1838 göknycklar som allmän i delar av landskapet (Lilja 1838) och nämner 1870 arten från 21 orter från Hallandsåsen i nordväst till Sissebäcken i nordöstra Skåne (Lilja, 1870). Areschoug anser den 1868 tämligen

Figur 2. Göknycklar, Mosslunda, Kristianstad. Foto: Sven Birkedal.

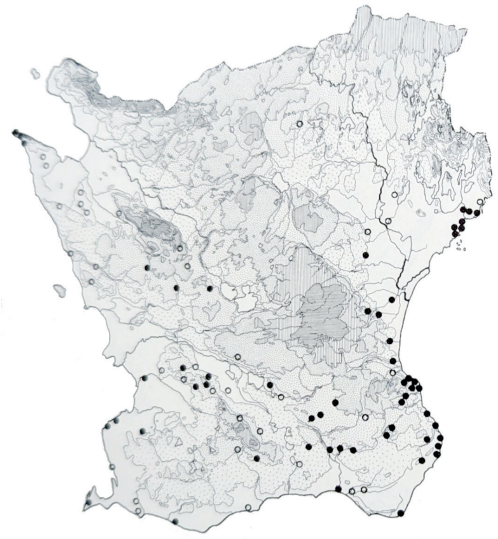
allmän på fuktig betesmark och ängar, med undantag för furubygder (Areschoug 1866). Under Weimarcks inventering av Skånes flora i mitten på 1900-talet hittades göknycklar på 92 lokaler, varv 36 lokaler före 1923, men ej senare (Karta 1) (Weimarck, 1985). När Skånes flora inventerades 1989–2005 hade den minskat kraftigt i hela Skåne och finns då endast i 19 stycken 2,5 × 2,5 km rutor (Tyler, 2007). På uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne genomförde Lunds Botaniska Förening en inventering av Skånska orkidéer 2006–2007 och kunde bl.a. jämföra göknycklarnas förekomst i landskapet med den inventering Håkan Wittzell gjorde 1981–1982 (Wittzell 1983). Då kunde konstateras att antalet lokaler minskat från 23 till 19 (Porenius, 2009). Ett flertal av dessa uppgifter är inte registrerade i Artportalen. Floraväktarna i Skåne har under 2024–2025 besökt de flesta lokaler med fynd från inventeringen 2006–2007.

Resultat

Av sammanlagt 19 lokaler från inventeringen 2006–2007 blev 2 inte besökta. På de 17 resterande lokalerna kunde göknycklar bara återfinnas på 9 lokaler 2024–2025 (Karta 2, Tabell). I västra Skåne finns den endast kvar på Kungsmarken i Lunds kommun, och här i ett fåtal exemplar. I östra Skåne finns den på 5 lokaler i Simrishamns kommun, rikligast i Bäckhalladalen som hyser mer än 4000 exemplar. I Kristianstads kommun finns den kvar på 3 lokaler med bl.a. >1000 exemplar på Mosslunda och drygt 500 på Tosteberga ängar. Det är bara

Figur 3. Göknycklar, Mosslunda, Kristianstad. Foto: Sven Birkedal.

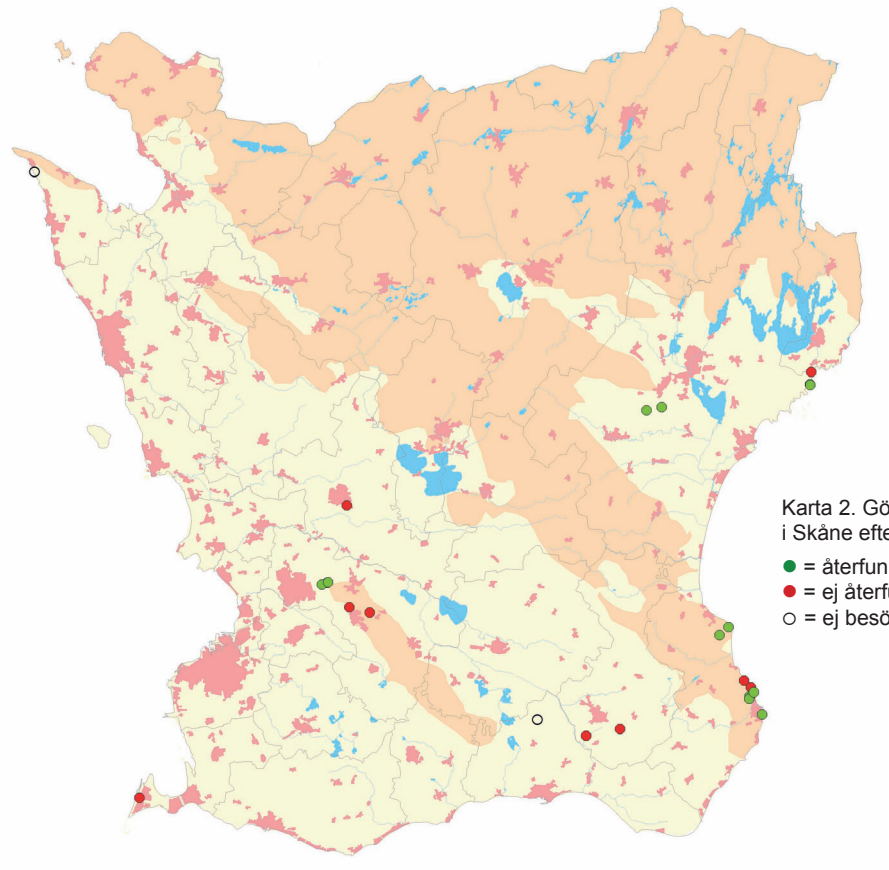

Karta 1. Göknycklar i Skåne enl. Weimarck 1985. Öppna cirklar är lokaler före 1923, men ej senare.

i Bäckhalladalen och på Mosslunda och Tosteberga ängar som göknycklar idag har livskraftiga förekomster i Skåne. Övriga lokaler är både få och individfattiga. Under vår senaste inventering kunde totalt bara ca 100 ex noteras på dessa lokaler, vilket är en tillbakagång på mer än 75% jämfört med inventeringen 1981–1982 (Tabell). Göknycklar finns nu enbart inom naturreservat, med undantag för Adamsberg vid Vä, där den växer på en artrik betesmark.

Sammanfattning

Från att ha varit en relativt allmän växt på ängsmark i Skåne under 1800- och första hälften av 1900-talet, har göknycklar nu retirerat till några naturreservat främst i östra Skåne. Här gäller det att förhindra igenväxning genom att röja buskar och sly, reglera betestryck och genomföra slåtter vid behov.

Karta 2. Göknycklar i Skåne efter 1989.
● = återfunnen 2024–2025
● = ej återfunnen 2024–2025
○ = ej besökta

Tabell. Lokaler med göknycklar i skånska kommuner och antal plantor vid inventeringarna 1981–1982, 2006–2007 respektive 2024–2025.

Kommun och lokal	Antal plantor 1981/1982	Antal plantor 2006–2007	Antal plantor 2024–2025
Höganäs			
Mölle fälad, Vattenmöllan	10/1	2	Ej besökt
Eslöv			
Abullahagen	-	42	0
Lund			
Dalby hage	-	1 (1991)	0
Dalby fälad	16	7	0
Måryd	21	0	Ej besökt
Kungsmarken	100	113	37
Vellinge			
Falsterbo	43/26	0	0
Eskilstorps ängar	3	0	Ej besökt
Ystad			
Oxhagen	300	4	Ej besökt
Tomelilla			
Örup	41/91	134	0
Hobjärsbackarna	14/0	27	0
Listarum	2	0	Ej besökt
Simrishamn			
Simrislund, Skansen	10–15	6	32
Simris strandäng	11/6	0	Ej besökt
Gislöv	41/56	0	Ej besökt
Gladsax, Hallagården NO	1/0	24	0
Baskemölla	3/1	7	0
Vårhallarna	75–112	19	1
Bäckhalladalen	>1 000	>1 000	ca 4 000
Svabesholm	150	13	1
Stenshuvud, Hällevik	-	48	6
Rörum	5/11	0	Ej besökt
Kristianstad			
Mosslunda	-	4 850	>1 000
Adamsberg, Vä	15–20	16	29
Olseröd	3/1	0	Ej besökt
Tosteberga ängar	420	610	525
Gyetorp	15	15	0

Referenser

Areschoug, F.W.C. 1866. *Skånes Flora, innefattande de fanerogama och ormbunksartade växterna.* Christian Falkenberg, Köpenhamn.

Birkedal, S. 2020. *Nordens orkidéer, en fältguide.* Naturcentrum AB, Stenungsund.

Johansson, J. 2022. *Göran Wahlenberg: Resa genom Östergötland och Blekinge till Skåne och genom Västergötland till bakars 1822*. Botaniska Notiser, Supplement Volym 155.

Lilja, N. 1838. *Skånes Flora*. Berlingska boktr., Lund.

Lilja, N. 1870. *Skånes Flora. Andra uppl*. Stockholm.

Linnaeus, C. 1751. *Skånska resa 1749*. Lars Salvii, Stockholm.

Nilsson, S. & Mossberg, B. 1980. *Nordens orkidéer.* Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Porenius, A. Roosvall, T. & Olsson. K.-A., 2009. *Skånes orkidéer – då och nu*. Länsstyrelsen i Skåne län.

Tyler, T. m. fl. (red). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund.

Weimarck, H. &. Weimarck. G. 1985. *Atlas över Skånes Flora*. Lund.

Wittzell, H. 1983. *Hotade orkidéarter i Skåne*. Kristianstads och Malmöhus länsstyrelser.